

toga u pojedinim pedagogijama (pedagogija okoliša, eko-pedagogija, pedagogija slobodnog vremena itd.) nude se različiti koncepti. Primjerice, dva su glavna smjera. Prvi nudi optimizam, mir, biofiličan je, polazi od propitivanja smislenosti ljudskog djelovanja, pozitivnog iskustva i antropološkog pristupa ekološkoj krizi te može pothranjivati nadu u perspektivu. Drugi pak upozorava na katastrofičnost, mračnu budućnost. Takve »pedagogije zastrašivanja«, »apokaliptične pedagogije« i sl. zanemaruju pozitivno iskustvo a previše naglašavaju važnost negativnog iskustva za budućnost. On može »trenutno« upozoriti na aktualnost problema, ali ne i ponuditi put samorazumijevanja čovjeka u današnjem vremenu i prostoru kao predvorju »ekološkog stoljeća«.

Homo oecologicus je slika čovjeka koji stalno preispituje svoja uvjerenja i djelovanje preispitivanjem osobnog samorazumijevanja, što nije ni utopija a niti nova kozmetika, nego kreiranje novog ponašanja na čovjekovim iskustvima i biofilijskim projekcijama. U kreiranju takve slike čovjeka kulturno izrasla iz prirodnosti i vremenitosti ekološke krize, antropološko utemeljenje ima potpuno opravdanje.

Literatura:

Gehlen, A. (1940). *Der Mensch. Seine Natur und seine Stellung in der Welt*. Berlin.

Kösters, W. (1993). *Ökologische Zivilisierung*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Luhman, N. (1986). *Ökologische Kommunikation*. Opladen: Westdeutscher Verlag.

Markl, H. (1986). *Natur als Kulturaufgabe*. Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt.

Weizsäcker, E. U. v. (1989). *Erdpolitik. Ökologische Realpolitik an der Schwelle zum Jahrhundert der Umwelt*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Alica Wertheimer-Baletić

STANOVNIŠTVO VUKOVARA I VUKOVARSKOG KRAJA

Zagreb, Nakladni zavod Globus, 1993., str. 239

Knjiga je demografsko-analitička studija koja znanstveno i egzaktno obrađuje razvoj stanovništva Vukovara i vukovarskoga kraja između popisa stanovništva 1857. i 1991. godine. Kako i autorica ističe, suvremene karakteristike u razvoju stanovništva Vukovara i vukovarskoga kraja nije moguće razumjeti izvan konteksta povijesno-političkih, gospodarskih i demografskih međusobno povezanih procesa i zbivanja. Upravo takav pristup razmatranja navedene teme uočavamo u ovoj znanstvenoj studiji. Koristeći opsežnu demografsko-statističku građu, uz primjenu odgovarajućih metoda i pokazatelja, razmotreni su i utvrđeni globalni i strukturni demografski procesi u kontekstu gospodarskih, povijesno-političkih i demografskih čimbenika u međusobnoj povezanosti.

Nakon rečenica u predgovoru: »Vukovar je moj rodni grad i grad moje mladosti, grad za koji me vežu duboke emocije. Zato me tragedija Vukovara i njegovih ljudi posebno boli« – možda bismo očekivali emotivnost i pristranost u analizi. No, tu pomisao čitava monografija u potpunosti demantira svojim objektivnim znanstvenim pristupom, uz mnoštvo egzaktnih argumenata.

Rad obuhvaća predgovor, uvod, šest poglavlja, prolog (sa 28 grafičkih prikaza narodnosnog sustava grada Vukovara i 28 naselja vukovarskoga kraja prema popisima stanovništva iz 1910., 1921., 1948., 1971. i 1991. godine) te popis literature, tablica, grafikona i kartica. U tekstualno-analitičkom dijelu nalazi se 59 analitičkih tablica, 17 grafikona i 6 karata, što dovoljno govori o autorkinoj temeljitosti u obradi navedene teme. Uz to, monografi-

Ivan Cifrić

ja je popraćena većim brojem fotografija–razglednica Vukovara i vukovarskoga kraja, koje ilustriraju prirodnu ljepotu, kulturu i umjetničko bogatstvo toga kraja. Na kraju studije nalazi se fotodokumentacijska građa, na kojoj je prikazano velikosrpsko zlosilje (razrušen grad, mrtvi na ulicama, egzodus stanovništva...).

U uvodu su navedene specifičnosti tog istočnog hrvatskog rubnog područja s obzirom na nacionalnu raznolikost, gospodarske posebnosti, politička previranja i demografske promjene. Nadalje, utvrđen je predmet istraživanja, osnovni izvori statističko–demografskih podataka i metodologija.

Prvo poglavlje sadržava sažet i jezgrovit osvrt na povijest Vukovara i njegovog stanovništva, što objašnjava činjenicu da je taj bogat i lijep, geostrateški važan kraj oduvijek privlačio osvajače. Stoga su »migracijska obilježja bila i ostala negova konstanta«. Navedeni su temeljni povijesno–politički događaji koji su utjecali na razvoj stanovništva, zadirući duboko u prošlost, sve do 20. stoljeća.

U drugom poglavlju iznesena su demografsko–analitička razmatranja brojčanog razvoja stanovništva od 1857. do 1991. godine na razini naselja. Kako je autorica istaknula, »povijest razvoja naselja predstavlja uvijek i ekonomsku povijest određenog kraja«. U skladu s time analizirana je brojčana dinamika ukupnog broja stanovnika povezana s gospodarskim razvojem i povijesno–političkim čimbenicima.

Treće poglavlje sadržava analizu razvoja stanovništva u razdoblju od polovice 19. stoljeća do Prvog svjetskog rata. Na početku ovog dijela rada navedene su osnovne društveno–gospodarske karakteristike i njihove promjene u analiziranom razdoblju, a koje su utjecale na kretanje ukupnog broja stanovnika. Analitičkim tablicama i grafikonima razmotrena je struktura ukupnog broja stanovnika vukovarskoga područja prema naseljima (Vukovar, Ilok, ostala naselja – 1857. –

1910.). Istodobno, dana je komparativna analiza prirodnog kretanja stanovništva u kotarima i gradovima Srijemske županije, Hrvatske i Slavonije 1901. – 1910. U prvom desetljeću 20. stoljeća stanovništvo ovog kraja nalazilo se, »unatoč počecima razvoja industrije«, na pragu rane tranzicijske predetape. Razmotreno je i mehaničko kretanje stanovništva, koje je utjecalo na stvaranje diferencirane ekonomske, socijalne, etničke, konfesionalne i drugih struktura stanovništva. Zatim je analizirana struktura stanovništva prema ekonomskoj aktivnosti djelatnosti te nacionalna struktura stanovništva po naseljima.

U četvrtom poglavlju obrađeno je ukupno kretanje i ekonomsko–socijalna struktura stanovništva prema popisu iz 1931. godine. Analiza ekonomske strukture ukazuje da su se najveće promjene, koje su karakteristične za gradsku privredu, zbile u kategoriji aktivnih. Razvojem industrije »Vukovar se je sve više isticao kao gravitacijsko središte za cijeli ovaj kraj...«.

U petom poglavlju razmotren je razvoj stanovništva nakon Drugog svjetskog rata. Kako je istaknuto, tridesete godine ovog stoljeća označile su brži razvoj industrije. U skladu s time zbile su se značajne gospodarske i demografske promjene. Komparativna analiza ukupnog kretanja stanovništva općina slavonsko–baranjske regije ukazuje da je općina Vukovar, uz općinu Osijek, zauzimala važno mjesto glede porasta broja stanovnika. Nakon toga slijedi analiza ukupnog broja stanovnika na razini naselja i karakteristika naseljenosti. Posebno je zanimljiva analiza prirodnog kretanja stanovništva, koja utvrđuje da se razina nataliteta »formirala na nešto višoj razini od prosječne razine te stope u Slavonsko Baranjskoj regiji i Hrvatskoj kao cjelini«. Zatim slijedi analiza mehaničkog kretanja stanovništva. I za razdoblje poslije Drugog svjetskog rata »Vukovarsko područje je bilo migracijski otvoreno, s jakom imigracijom, ali i emigracijom«. Odmah nakon rata općinu Vu-

kovar su zahvatile dvije organizirane migracijske struje. Kako autorica navodi, u migracijskoj struji nakon rata iseljeni su Nijemci, ali pored njih i dio mađarskih i hrvatskih obitelji. U drugoj imigracijskoj struji između 1945. i 1948. provedeno je naseljavanje u okviru agrarne kolonizacije. Sve do popisa 1971. općina Vukovar je izrazito imigracijsko područje, a od tada postaje blago emigracijsko. No, zbivale su se bitne izmjene u narodnosnom sastavu stanovništva »(...) domaće/rezidencijalno stanovništvo vukovarskoga kraja odlazilo je u druge krajeve, u zapadnoeuropske i prekomorske zemlje (naročito u Australiju) u potrazi za poslom, a istodobno se nastavio proces doseljavanja u taj kraj ljudi iz drugih općina Hrvatske (naročito iz Korduna, Banovine, Like) i iz drugih republika bivše Jugoslavije (naročito iz Bosne i Hercegovine), tj. izrazita je kvantitativno 'zamjenska' migracija, koja obuhvaća i promjenu etničke strukture stanovništva«. Osim analize udjela autohtonog i migracijskog stanovništva, analizirano je doseljeno stanovništvo prema vremenu doseljenja te prema republici/pokrajini bivše Jugoslavije iz koje je doseljeno.

U šestom poglavlju sadržana je analiza demografskih i ekonomsko-socijalnih struktura stanovništva nakon Drugog svjetskog rata. Analizom dobnospolne strukture na razini općine i nekoliko karakterističnih naselja utvrđeno je da stanovništvo općine Vukovar ima osjetno mlađu dobnu strukturu stanovništva u odnosu na slavonsko-baranjsku regiju i Hrvatsku. Zatim slijedi analiza ukupnog stanovništva prema ekonomskoj aktivnosti (aktivno, osobe s osobnim prihodom, uzdržavano), djelatnosti (poljoprivredno, nepoljoprivredno), aktivnosti prema privrednim sektorima, aktivnost stanovništva u zemlji u kojoj obavlja zanimanja te prema obrazovnoj strukturi stanovništva. Pozornost plijeni analiza promjena koje su se zbile u narodnosnom sastavu stanovništva, koji je »u novijoj povijesti prošao kroz burne promjene«. Autorica

ističe da se te promjene ne mogu objasniti normalnim procesima gospodarskog i društvenog razvoja. Promjene broja i udjela pojedinih narodnosnih skupina u ukupnom stanovništvu »posljedica su mnogih uzroka, koji su nejednako utjecali na pojedine narodnosne skupine, (...) te njihov relativni položaj u distribuciji gospodarske, socijalne i političke moći«. Analiza promjene narodnosne strukture stanovništva analizirana je na razini općina i naselja (29 naselja) za sve popise stanovništva poslije Drugog svjetskog rata.

Sam naslov sedmog poglavlja, *Ratna tragedija Vukovara 1991./1992. godina*, dovoljno govori o ratnom užasu u kojemu je nesrpsko stanovništvo stradalo: poubijano, odvedeno u koncentracijske logore, iseljeno, prognano i raseljeno po susjednim zemljama. Velikosrpska ideologija pretočena u novovjekli barbarski pohod uništavala je život, ljepotu, kulturu i sve što bi govorilo da su tu živjeli Hrvati.

Prikazana demografsko-analiitička studija o razvoju stanovništva predstavlja iznimno vrijedan znanstveni doprinos analizi razvoja stanovništva, kako u pogledu metodologije analize, multidisciplinarnosti znanstvenog pristupa, tako i u pogledu aktualnosti teme. Ovu znanstvenu studiju karakterizira lakoća i jednostavnost izražavanja demografsko-analiitičkim pokazateljima, pa je razumljiva i za čitatelje šireg kruga. Monografija oslikava, poput putopisa u vremenu, sve segmente života ljudi toga prostora. Ukratko, vrijedi pročitati.

Andelko Akrap